

موانع پیشرفت سیاسی بر اساس دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای^۱

منصور میراحمدی، محمدعلی نظری^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۳۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۲۱

چکیده:

تأکید بر نظریه‌پردازی، دست‌یابی به الگوی ایرانی و اسلامی پیشرفت و پاسخ به چالش‌های پیشرو انقلاب اسلامی مورد توجه آیت‌الله خامنه‌ای بوده است، جمهوری اسلامی باید در دهه چهارم عمر خود به نظریه‌پردازی روشمند بپردازد و با شناسایی ضعف‌ها و عقب‌ماندگی در حوزه‌ی نظریه‌پردازی گام‌های جدی بردارد. یکی از مسائل مهم و ضروری که سبب ایستایی و پویایی انقلاب اسلامی می‌شود ضرورت نظریه‌پردازی در مسائل متناظر اجتماعی و سیاسی است، آیت‌الله خامنه‌ای با توجه به مبانی فکری و اهداف انقلاب اسلامی به تبیین پیشرفت سیاسی در ایران پرداخته است. نظریه پیشرفت سیاسی مبتنی بر مبانی فلسفی انقلاب اسلامی است که در شرایط سیاسی و اجتماعی قوام می‌یابد و شامل مؤلفه‌هایی نظیر پاسخگویی و نظارت، عدالت محوری، شایسته‌سالاری، آزادی‌های سیاسی و اجتماعی و اعتقادی، معنویت و اخلاق محوری، جامعه تحول‌خواه وجود احزاب و سازمان غیردولتی و نظام سیاسی کارآمد باهدف دست‌یابی به حیات طیبه است. این پژوهش سعی دارد به‌وسیله روش گزند تئوری به این سؤال پاسخ دهد که موانع تحقق پیشرفت سیاسی بر اساس دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای چگونه قابل تبیین است؟ یافته تحقیق نشان می‌دهد: موانع تحقق پیشرفت سیاسی شامل موانع درونی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و بین‌المللی است.

واژگان اصلی: پیشرفت سیاسی، موانع درونی، موانع اجتماعی، موانع فرهنگی، موانع سیاسی.

۱. این مقاله برگرفته از طرح پست دکتری تحت عنوان نظریه پیشرفت در قانون اساسی و اندیشه رهبران انقلاب با تأکید بر دیدگاه‌های آیت‌الله خامنه‌ای دانشگاه شهید بهشتی و صندوق حمایت از پژوهشگران با کد ۹۹۰۲۸۳۱۸ است.
۲. عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران، m.a.nazary@gmail.com
۳. پژوهشگر پسادکتر دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

مقدمه و بیان مسئله

تأکید بر نظریه‌پردازی و پاسخ به چالش‌های پیش رو انقلاب اسلامی و دست‌یابی به نظریه پیشرفت سیاسی مورد توجه آیت‌الله خامنه‌ای بوده است، جمهوری اسلامی باید در دهه چهارم عمر خود به نظریه‌پردازی روشمند^۱ پردازد و با شناسایی ضعف‌ها و عقب‌ماندگی در حوزه نظریه‌پردازی گام‌های جدی بردارد، بهره‌گیری از منابع و تعالیم اسلامی و تئوریزه کردن آن به شکل نظریه و مجموعه‌های قابل تشعب، قابل استفاده و قابل استنتاج باید مورد توجه قرار گیرد، آیت‌الله خامنه‌ای نظریه‌پردازی در امور مختلف را رمز پیروزی دانسته و معتقد است ضعف پیروی از الگوهای شرقی و غربی توسعه و پی بردن به ضرورت تدوین نقشه‌ی توسعه‌ی اسلامی-ایرانی غلبه‌ی ملت ایران بر همه‌ی موانع را به ارمان خواهد آورد.^۲ پارادایم‌های گوناگون با توجه مبانی فلسفی اقدام به نظریه‌پردازی می‌کنند، نظریه مجموعه‌ای مفاهیم، تعاریف و گزاره‌های به هم مرتبط است که از طریق مشخص ساختن روابط بین متغیرها، باهدف تبیین و پیش‌بینی پدیده‌ها، دید نظام‌یافته‌ای از پدیده‌ها را ارائه می‌کند (کرلینجر، ۱۳۷۷: ۲۹).

پیشرفت سیاسی از اصطلاحات ابداعی آیت‌الله خامنه‌ای است. آیت‌الله خامنه‌ای الگوی مطلوب و آرمانی پیشرفت را برآمده از الگوی اسلامی و ایرانی منتج از هدایت اسلام و سنت‌های ایرانی تعریف و دست‌یابی به الگوی پیشرفت را بر اساس فرهنگ، هویت، برنامه‌ریزی‌ها، اولویت‌ها، تقدم‌ها، برنامه‌ها و زمان‌بندی‌ها دانسته است.^۳ پیشرفت سیاسی در نظام فکری آیت‌الله خامنه‌ای ملازم با آزادی اندیشه^۴، ساخت اجتماعی جامعه اسلامی مبتنی بر توحید،^۵ جامعه امامت محور^۶، جامعه هدایت محور^۷، عدالت محوری^۸؛ جامعه‌ای فرهنگی؛^۹ معنویت‌گرایی؛^{۱۰} اخلاق محوری؛^{۱۱} اعتقاد به

^۱ پاسخ به نامه جمعی از دانش‌آموختگان و پژوهشگران ۱۶/۱۱/۳۸۱

^۲ دیدار اساتید و دانشجویان دانشگاه‌های استان فارس با ۱۴/۰۲/۱۳۸۷

^۳ بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها ۱۵/۰۵/۱۳۹۲

^۴ همایش بیداری اسلامی، سالن سران، ۱۳۹۳، همراه با تلخیص و تشریح

^۵ بیانات در خطبه نماز جمعه، ۱۳۵۹/۱۱/۱۰ و در دیدار با نویسندگان نشریات دانشجویی ۱۳۷۷/۱۲/۴ و خطبه نماز جمعه ۱۳۶۰/۴/۵.

^۶ بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۶۲/۶/۲۱ و بیانات در صحن امام رضا علیه‌السلام، ۱۳۶۱/۱/۳.

^۷ بیانات در جمع فرماندهان لشکر ۲۷ محمد رسول‌الله، ۱۳۷۵/۳/۲۰

^۸ بیانات در کانون توحید پیرامون مسئله نبوت، ۱۳۶۵/۸/۱۰.

^۹ جلسه پرسش و پاسخ در دانشگاه تهران، ۱۳۶۴/۹/۱۳ و در دیدار هیئت دولت ۱۳۷۲/۶/۳

اصل جهاد و مبارزه؛ پذیرش نقش و جایگاه مردم؛ احترام به انسان‌ها است، نظریه پیشرفت سیاسی مبتنی بر مبانی فلسفی انقلاب اسلامی است که در شرایط سیاسی و اجتماعی قوام می‌یابد و شامل مؤلفه‌هایی نظیر پاسخگویی و نظارت، عدالت محوری، شایسته‌سالاری، آزادی‌های سیاسی و اجتماعی و اعتقادی، معنویت و اخلاق محوری، جامعه تحول‌خواه وجود احزاب و سازمان غیردولتی و نظام سیاسی کارآمد باهدف دستیابی به حیات طیبه است.^۷

در این مقاله به بررسی موانع تحقق نظریه پیشرفت از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته می‌شود، مانع مفهومی درونی، بیرونی و تجربی است که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم با ملاک‌ها و معیارهای مختلف اندازه‌گیری می‌شود و تعبیرهای گوناگون پدید می‌آورد. مفهوم موانع همچنین مشتمل بر فرض‌های اثباتی است و بر الگویی عینی از جامعه‌ای مشخص و معین در زمانی مشخص دلالت می‌کند. موانع، گویای فاصله‌ای هستند که الگوی عینی جامعه یا وضع موجود را از الگوی انتزاعی یا وضع مطلوب جدا می‌کند (پیروز، ۱۳۷۹: ۱۸۴).

۱- اهداف و سؤالات پژوهش

بررسی موانع تحقق نظریه پیشرفت سیاسی با تأکید بر آراء و دیدگاه‌های آیت‌الله خامنه‌ای؛ هدف اصلی این پژوهش می‌باشد و در این راستا سؤال ذیل مطرح می‌شود که:
موانع پیشرفت سیاسی در دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای چیست؟

۲- پیشینه پژوهش

لک زایی (۱۳۹۵) در رساله دکتری تحت عنوان «پیشرفت متعالی در جمهوری اسلامی بر مبنای حکمت و سیاست متعالیه» می‌نویسد، جامعه ایران امروز بر اساس نیاز جامعه بیش از هر

^۱ بیانات در مراسم دیدار وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۱/۹/۴.

^۲ بیانات در دیدار پاسداران به مناسبت روز پاسدار ۱۳۸۱/۷/۱۷ و در خطبه نماز جمعه ۱۳۶۲/۶/۲۱.

^۳ بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۶۳/۹/۹.

^۴ پیام به حجاج بیت‌الله احرام، ۱۳۷۰/۳/۲۶.

^۵ بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۶۲/۳/۲۷ و در خطبه نماز جمعه ۱۳۶۲/۵/۱۴.

^۶ بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۶۱/۱۰/۱۰.

^۷ رجوع شود به مقاله پیشرفت سیاسی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، میراحمدی منصور، نظری محمدعلی،

پژوهش‌های انقلاب اسلامی ۱۴۰۱، شماره بهار

زمان دیگری در پی کشف الگوهای اسلامی- ایرانی در عرصه‌های مختلف و ازجمله پیشرفت و توسعه است. الگوی واحد از توسعه نمی‌تواند برای همه جوامع کاربرد داشته باشد و هر جامعه‌ای باید متناسب با نیازها، امکانات، استعداد سرزمینی و مهم‌تر از همه نوع فرهنگ، ایدئولوژی و نظام سیاسی خود؛ تولیدکننده نظریه و الگوی پیشرفت برای کشورش باشد. معینی پور (۱۳۹۵) در رساله دکتری با عنوان «نظریه اسلامی پیشرفت سیاسی با تکیه بر محوریت عدالت سیاسی» معتقد است؛ پرسش از چیستی پیشرفت سیاسی و ارکان تحقق آن از منظر اسلامی است و به دنبال اثبات این فرضیه است که «عدالت»، محور و دال مرکزی پیشرفت سیاسی و ارکان تحقق آن از منظر اسلامی است. نوروزی (۱۳۹۶) در رساله دکتری با عنوان «مبانی و مؤلفه‌های سیاسی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی» معتقد است، پیشرفت سیاسی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی که زیرساخت الگوی خودی است با توسعه مبتنی بر اهداف لذت‌مدار و اباحه‌گرایانه غرب که بر مبانی اومانیستی و سکولاریسمی استوار است، تفاوت و تعارض بنیادین دارد؛ از آنجاکه نقطه تفرق اساسی، اختلاف جدی در مبانی است، توسعه سیاسی به شکل خطی و رایج آن، برای جامعه ما، کار آبی لازم را ندارد و به‌عنوان گفتمان رقیب، با گفتمان پیشرفت سیاسی اسلامی ایرانی، رابطه‌ای غیریت‌سازانه و خصمانه برقرار نموده است.

تفاوت‌ها و شباهت‌ها پیشینه پژوهش

- شباهت‌ها

بررسی شباهت‌های پیشینه تحقیق با این پژوهش در چند حوزه قابل بررسی است، واکاوی نظام تفکری آیت‌الله خامنه‌ای می‌تواند در حوزه‌های گوناگون راهگشا باشد و بتواند به چالش‌های نظام پاسخ دهد.

- تفاوت‌ها

عمدتاً پژوهشگران سعی دارند با نگاه بیرونی و تطبیق‌سازی مؤلفه‌های الگوی غربی و شرقی توسعه با ادبیات سیاسی جمهوری اسلامی به سنجش توسعه‌یافتگی و عدم توسعه‌یافتگی جمهوری اسلامی بپردازند، این نوع نگاه تجویزی و خارجی نتوانسته است مشکلات و چالش‌های پیش رو جمهوری اسلامی در حوزه پیشرفت سیاسی را مرتفع نماید، این پژوهش سعی دارد با نگاه درونی به نظریه‌پردازی در این حوزه با تأکید بر دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان مفسر اصلی قانون اساسی به نظریه‌پردازی جمهوری اسلامی بپردازد و این پدیده سیاسی را مورد کنکاش قرار دهد.

۳- چارچوب مفهومی و روش تحقیق

تحقیقات کیفی، برخلاف پژوهش‌های کمی که مبتنی بر یک چارچوب نظری در جهت نظریه آزمایی هستند، از چهارچوب مفهومی استفاده می‌کنند. در رویکرد نسل دومی محققان نظریه‌پردازی داده بنیاد بر استفاده از تئوری در تحقیق تأکید شده است. این پژوهش قصد دارد به تبیین نظریه پیشرفت سیاسی در قالب چارچوب نظریه‌گرند تئوری بپردازد. نظریه داده بنیاد، شیوه‌ای از پژوهش کیفی است که در آن، با استفاده از دسته‌ای از داده‌ها، نظریه‌ای تکوین می‌یابد. هدف نظریه‌پردازی داده بنیاد تولید نظریه است. این تئوری برخلاف فرایند پژوهش خطی، به جای پیش فرض‌های نظری به داده‌ها و میدان مورد مطالعه اولویت می‌دهد (فراست خواه، ۱۳۹۸: ۷۸)، به صورتی که نظریه‌ها از طریق کار روی داده‌ها و در میدان، کشف و صورت‌بندی شوند (فلیک، ۱۳۹۵: ۴۲)، در این چارچوب پژوهشگر به جای این‌که مطالعه خود را با نظریه از پیش تصور شده‌ای آغاز کند، کار را با یک حوزه مطالعاتی خاص شروع کرده، اجازه می‌دهد که نظریه از دل داده‌ها پدیدار شود.

این نظریه زمینه‌ای را فراهم کرده است که نظریه‌ها، مفاهیم، فرضیه‌ها و قضایا را به جای استنتاج از پیش فرض‌های قبلی سایر پژوهش‌ها یا چارچوب‌های نظری موجود، به‌طور مستقیم از داده‌ها کشف کند و آن را موجودیتی پیوسته در حال تکوین تلقی کند (فراست خواه ۱۳۹۸: ۲۵). مراحل راهبردی نظریه‌پردازی داده بنیاد شامل ۱- جمع‌آوری داده‌ها، ۲- کدگذاری داده‌ها، ۳- تعریف و مقوله‌بندی داده‌ها، ۴- ارتباط گذاشتن سؤالات با داده‌ها، ۵- استمرار مراحل مذکور به حد کافی و ۶- توسعه نظریه اشتراوس کدگذاری را به سه نوع کدگذاری باز، محوری و انتخابی تقسیم می‌کند. (ربانی، ۱۳۹۵: ۱۰۸).

انواع کدگذاری	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
اهداف	خرد کردن مفهوم: واحد اساسی در تحلیل نظریه داده بنیاد	ایجاد روابط احتمالی بین مقولات در ارتباط با پدیده	یکپارچگی و توسعه داده بنیاد
ویژگی‌های تحلیل	۱- یادداشت‌های مصاحبه، ۲- یادداشت‌های زمینه‌ای:	شرایط که پدیده از آن برخاسته و زمینه‌ای که مفهوم مدنظر را در بر گرفته	یکپارچگی و توسعه مقولات متعدد
فرایند کدگذاری	برچسب‌زنی - مقوله‌بندی نام‌گذاری مقولات مفهوم‌پردازی	ایجاد روابط بین مقولات اصلی و خرده مقولات (ارتباط در سطح بعدی بین مفاهیم)	۱- مشخص کردن مقوله مرکزی به‌عنوان ایده

رویه‌های کدگذاری در فرایند تحلیل داده: (ربانی، ۱۳۹۵: ۱۱۱).

مراحل انجام پژوهش و به‌کارگیری روش

نخستین مرحله برای دستیابی به فرایند نظریه پیشرفت سیاسی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای کدبندی باز بود، کدبندی باز از منظر واحد تحلیل می‌تواند به صورت سطر به سطر، عبارت به عبارت یا پاراگراف به پاراگراف باشد، در این پژوهش این کار تلفیقی از واحدهای تحلیل‌های مختلف بوده است، باید توجه داشت باید به مرحله از اشباع از معنا و مفهوم دست پیدا کنیم. در کدبندی اولیه بر اساس مفهوم مندرج در عبارات، به آن یک کد اولیه الصاق شده است، مفاهیم یا کدهای به دست آمده در این مرحله سنگ بنای مقوله‌های عمده بعدی و نیز اجزای اصلی الگوی در حال ظهور را شکل می‌دهند.

در کدبندی سطح دوم بر استفاده از معنادارترین کدها تمرکز شده است، در این مرحله ضمن مراجعه به کدهای اولیه و مقایسه آنان، کد مشابه و مشترک را در قالب یک کد متمرکز یا سطح دوم قرار داده شد. از آنجایی که مبنای کار سخنان آیت‌الله خامنه‌ای بوده است، به سایت مقام معظم رهبری (خامنه‌ای. آی آر) مراجعه شد، با توجه به اینکه اماکن جستجوی کلمه به کلمه در همه سخنرانی آیت‌الله خامنه‌ای وجود داشت، ابتدا جستجو درباره واژه‌ها شروع شد، هزاران عبارت مطالعه شد و پاراگراف‌هایی که مربوط به نظریه پیشرفت سیاسی یادداشت شد. پس از دسته‌بندی مفاهیم و کدهای اولیه ابعاد هر مقوله استخراج شد. پس از کدگذاری باز که مشتمل بر کدبندی اولیه و کدبندی متمرکز بود، کدهای متمرکز با یکدیگر در ذیل یک کد محوری قرار داده شده است، لازم به ذکر است که برای کدگذاری باز و کدگذاری محوری جداگانه تهیه گردید که به لحاظ گستردگی آن و حجیم بودن آنان ارائه نشده است تنها نمونه‌ای از آن ارائه می‌گردد.

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری
موانع پیشرفت سیاسی مقاومیت	موانع درونی	خلقیات فاسد، نابرابری و...
	موانع اجتماعی	تضاد و نابرابری‌ها
		عدم هم‌زمانی پیشرفت سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ...
		فقدان انسجام و عدم آگاهی اجتماعی
	موانع سیاسی	ترویج اندیشه دین از سیاست
		فساد اداری و قوانین دست
		عدم کادر سازی
		تهاجم فرهنگی

	موانع فرهنگی	رشد بی‌اخلاقی در جامعه
	- موانع بین‌الملل	ساختار نظام بین‌الملل و باثباتی ژئوپلیتیک
		مقابله با تمدن نوین اسلامی

- یافته‌های پژوهش

موانع درونی پیشرفت سیاسی

آیت‌الله خامنه‌ای در تبیین عدم دست‌یابی به پیشرفت سیاسی به عوامل درونی توجه جدی دارد، عوامل درونی مانند خلیقات فاسد، خودخواهی، خودپرستی و خودبینی، حسد، طمع، حرص و برادرکشی، خودخواهی، تنبلی، تن‌پروری، بی‌اعتنایی به کار و بی‌شوقی نسبت به حرکت، ضعف‌های فکری و عقلانی، راحت‌طلبی، آسان‌گرایی، آسان‌پنداری، گریز از چالش، تربیت‌های اجتماعی موجود و عادت‌های تاریخی نادرست بی‌ارادگی، تنبلی، بی‌صبری، سرگرمی به چیزهای خراب‌کننده، ویران‌کننده، گمراه‌کننده، اختلافات سرچیزهای بیخودی، اختلافات کوچک و بهانه‌های کوچک، تنبلی و کم‌کاری، بی‌ارادگی، تنبلی، بی‌صبری، سبک‌زندگی، اسراف، زیاده‌روی، رفاه‌طلبی افراطی، اشرافی‌گری اشاره کرده است.

اکثر حکمای اسلامی خاستگاه رفتارهای نیک و بد انسانی را ملک راسخ در نفس انسان دانسته و همه فضائل و رذایل اخلاقی انسان را به یک یا چند تن از قوای نفسانی نسبت داده و بر شهوت، غضب و عدل تأکید کرده‌اند (امام خمینی، ۱۳۸۱، ج ۳: ۳۵۶). برخی از حکمای اسلامی همچون فارابی در کتاب آرا اهل المدینه الفاضله قوای نفس انسانی را به پنج قوه غذایی، حساسه، نزوع، متخیل و ناطقه تقسیم کرده است، قوه نزوعیه یا شوقیه منشأ خشم، دوستی، دشمنی، ترس، امنیت غضب، رضا، شهوت، مهربانی و سایر عوارض نفسانی است،^۱ اکثر حکمای اسلامی سعادت

^۱ بیانات در دیدار زائرین و مجاورین حرم مطهر رضوی ۱۵/۰۱/۳۷۱

^۲ سخنرانی در رحلت امام خمینی ۱۴/۰۲/۱۳۸۷،

^۳ دیدار دانشجویان، ۰۸/۰۳/۱۳۹۷

^۴ بیانات در جمع زائران و مجاوران حرم رضوی در مشهد مقدس (۱/۱/۱۳۹۷)

^۵ بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در دیدار رضائی دانشجویان رمضان ۹۷

^۶ بیانات در جمع زائران و مجاوران حرم رضوی در مشهد مقدس (۱۳۹۷، ۱، ۱)

^۷ مهدی احمد پور و همکاران، کتاب شناخت اخلاق اسلامی ص ۲۹

^۸ فارابی، آرا اهل مدینه الفاضله و مضادتها ص ۸۲ الی ۸۴

و کمال انسان و جامعه را دوری از افراط و تفریط و تعادل میان قوه عاقله حکمت و از قوه عامله عقل عملی، عدالت و تعادل میان نیروی غضب، شجاعت و تعادل نیروی شهوت، عفت و پاک دامنی دانسته‌اند (ملاصدرا، ۱۳۸۸، ج ۴: ۱۱۶).

نوع نگرش آیت‌الله خامنه‌ای نسبت به موانع درونی پیشرفت برآمده از نوع نگاه ایشان به انسان است، وی انسان را موجودی دو ساحتی ترسیم کرده و معتقد است؛ انسان گل سرسبد مخلوقات الهی، موجودی بی‌نهایت، مجموعه‌ای از استعدادها و خصلت‌ها دارای حرمت فی‌نفسه، مورد تکریم الهی، عدم خود بنیادی و نیاز به راهنما، کمال درگرو تخلق به اخلاق الهی، منشأ قدرت‌های مادی و معنوی، نیازمند تعلیم، تزکیه و تربیت الهی است که می‌تواند با مجاهدت بر ضعف‌های خودش فائق آید و توان عبور از مقام فرشتگان را دارد، اما اگر سرشت پاک انسانی در معرض آسیب و سقوط، انحراف، خود فراموشی، جهل، تجاوزگری، از خود بیگانگی، فساد، هواپرستی، درنده‌خویی^۱ قرار گیرد موجب خسران می‌شود.

- موانع اجتماعی پیشرفت سیاسی

- نابرابری اجتماعی و بی‌عدالتی

یکی از شاخص‌های مهم در پیشرفت سیاسی عدالت است. بسیاری از ناکامی‌ها در عرصه‌ی

^۱ سید علی خامنه‌ای، تفسیر سوره تغابن، ۱۳۶۲/۸/۵.

^۲ بیانات در سومین روز از هفته بسیج در استادیوم آزادی، ۱۳۶۳/۹/۵.

^۳ تفسیر قرآن سوره جمعه آیه دوم و... (۱۳۶۳).

^۴ بیانات در خطبه نماز جمعه ۱۳۶۲/۶/۱۱ و نماز جمعه تهران ۱۳۶۱/۱۰/۱۰.

^۵ بیانات در جمع دانش‌آموختگان دانشگاه تربیت مدرس ۱۳۷۷/۶/۱۲ و در دیدار اعضای دفتر همکاری حوزه و دانشگاه ۱۳۶۱/۱۰/۲.

^۶ بیانات در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی و میهمانان خارجی شرکت‌کننده در مراسم دهه فجر، در سالروز عید سعید مبعث ۱۳۷۰/۱۱/۱۳.

^۷ بیانات در دیدار با کارگزاران نظام در عید سعید مبعث ۱۳۷۵/۹/۱۹.

^۸ بیانات در اجتماع مردم بجنورد، ۱۳۶۶/۵/۲۵.

^۹ بیانات در جمع مسئولان امور تربیتی، ۱۳۷۸/۱۲/۷.

^{۱۰} بیانات در دیدار با مسئولان حفاظت و اطلاعات نیروهای نظامی وزارت دفاع، ۱۳۶۴/۱۱/۵.

^{۱۱} بیانات در جمع دانشجویان قزوین، ۱۳۸۲/۹/۲۶.

^{۱۲} نماز جمعه تهران ۱۳۵۹/۱۱/۱۰ و نماز جمعه تهران ۱۳۶۱/۹/۱۲ و خطبه‌های نماز جمعه ۱۳۷۶/۹/۲ و سخنرانی در کنفرانس حراره ۱۳۶۵/۶/۱۱ و بیانات در مراسم معرفی سرهنگ ستاری فرمانده جدید نیروی هوایی ۱۳۶۵/۱۱/۱۲.

رسیدن به هدف‌های انقلاب و اداره‌ی مطلوب کشور، به خاطر کم‌اعتنایی به عدالت است.^۱ اگر کشوری در علم و فناوری و جلوه‌های گوناگون تمدن مادی پیشرفت کند، اما عدالت اجتماعی در آن نباشد، این امر منطبق با اسلام نیست. امام باقر (ع) می‌فرماید، اگر میان مردم عدالت اجرا می‌شد، بی‌نیاز می‌شدند (محدث نوری، ۱۴۰۸: ج ۱۱، ۱۲۳)، تلاش برای برابری اجتماعی و اقتصادی منجر به پایداری جهان خواهد شد (Agyeman, 2003). رعایت حقوق دیگران و انجام دادن کار حکیمانه از نتایج عدالت در جامعه است (مصباح یزدی، ۱۳۷۲: ۱۹۳)، پیشرفت و توسعه طرز تلقی مردم، نهادهای ملی، تسریع در رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه‌کن کردن فقر مطلق را منجر می‌شود و خواسته‌های افراد و گروه‌های اجتماعی داخل نظام را از حالت نامطلوب به مطلوب تبدیل می‌کند (تودارو، ۱۳۷۸: ۲۳). آیت‌الله خامنه‌ای معتقد است؛ عدالت اجتماعی در نظام جمهوری اسلامی هنوز به نقطه‌ی موردنظر اسلام نرسیده و از نقطه‌ضعف‌هایی است که باید جبران شود.^۲

از این رو اگر نظام سیاسی و اجتماعی نتواند همگنی صحیحی بین پیشرفت و برابر اجتماعی پدید آورد، بی‌ثباتی افزایش پیدا می‌کند، بی‌ثباتی در جوامع شامل، نیروهای برونی همچون تأثیرات محیط اجتماعی، تسلیم یا اشاعه و گسترش تکنیک و آگاهی‌ها، که خارج از نظام قرار دارند. دوم، نیروهای درونی که از نظام اجتماعی و کارکردهای آن نشئت گرفته را در برمی‌گیرند، در واقع، این یکی از ویژگی‌های نظام اجتماعی است که در درون خود، نیروهایی را به وجود می‌آورد که باعث دگرگونی و تبدیل آن می‌شوند (وثوقی، ۱۳۷۳: ۲۴۷). در بسیاری از کشورها علم، صنعت و شیوه‌های گوناگون زندگی پیشرفت کرده اما فاصله‌ی طبقاتی عمیق‌تر و شکاف طبقاتی بیشتر و این پیشرفت سطحی و ظاهری است.^۳

- عدم هم‌زمانی پیشرفت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی

تحقق پیشرفت سیاسی درگرو هم‌زمانی با پیشرفت اقتصادی و فرهنگی است، تاریخ توسعه و پیشرفت بر این مسئله تأکید دارد کشوری توانسته است به پیشرفت دست یابد که در پنج رکن

^۱ ۱۵/۱۱/۱۳۸۱.

^۲ بیانات در اجتماع مردم اسفراین ۲۲/۰۷/۱۳۹۱

^۳ بیانات خطبه عربی

^۴ بیانات در اجتماع مردم اسفراین ۲۲/۰۷/۱۳۹۱

فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و علمی؛ در رابطه منطقی با یکدیگر، رشد و حرکت کرده باشد (سریع‌القلم، ۱۳۷۱: ۹۹). به عبارتی دیگر تغییرات اجتماعی لزوماً یک پدیده جمعی است که باید قسمت اعظم جامعه را در برگیرد، تغییر باید مداوم و استوار باشد (گی‌روشه، ۱۳۸۴: ۴۴). ویر بر هماهنگی جنبه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی برای دستیابی به توسعه تأکید کرده است (سریع‌القلم، ۱۳۷۱: ۱۰۷).

برقرار نشدن ارتباط صحیح میان ساختارهای مختلف یک نظام و ناهماهنگی ساختاری در آن از مهم‌ترین موانع پیشرفت است؛ زیرا اگر این ساختارها به‌طور متوازن و منطقی در کنار یکدیگر رشد نکنند، ناهماهنگی فراهم خواهد شد و اگر این ناهماهنگی برطرف نگردد و فاصله بین ساختارهای مختلف بیشتر و عمیق‌تر شود (توحید فام، ۱۳۷۹: ۱۶۳)، بی‌شک پیشرفت سیاسی پایدار در جامعه در چارچوب فرایند چندبعدی تغییر اجتماعی ممکن است و هیچ بخش یا بعد اجتماعی در این فرایند نمی‌تواند مستثنا باشد، در واقع فرایند توسعه و پیشرفت فرایندی چندبعدی است و منحصر به یک حوزه خاص نمی‌شود (دلیر پور، ۱۳۹۰: ۷۶).

رویکرد به پیشرفت سیاسی مبتنی بر اساس هم‌زمانی است بدون آنکه در سیستم اجتماعی دگرگونی حاصل گردد، تعادل موجود جای خود را به تعادل جدیدی بدهد، به عبارت دیگر سیستم به صورت یک مجموعه باقی بماند، دگرگونی در تعادل پدیده‌ای عادی، دائمی و در حیات سیستم اجتماعی است (گی‌روشه، ۱۳۸۴: ۳۰).

از این رو باید میان نظام فرهنگی، نظام اقتصادی و سیاسی تجانس ایجاد شود تا زمانی که تناقضات فکری موجود میان سیاست، فرهنگ و اقتصاد کشورهای جهان سوم به‌طور جدی از بین نرود (حنایی کاشانی، ۱۳۷۳: ۸۲). پیشرفت مورد نظر به وجود نمی‌آید. آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان رهبر انقلاب و اعلام‌کننده سیاست کلی نظام در حوزه‌های مختلف بر هم‌زمانی پیشرفت در ابعاد مختلف تأکید کرده‌اند و در ابلاغ اکثر سیاست‌های کلی به‌خصوص برنامه پنجم توسعه^۱، سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری^۲، سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه^۳، سیاست‌های کلی

^۱ ۲۱/۱۰/۱۳۸۷

^۲ ۰۶/۰۷/۱۳۹۸

^۳ ۰۹/۰۴/۱۳۹۴

جمعیت، سیاست‌های کلی سلامت، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی،^۲ سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش؛^۳ سیاست‌های کلی نظام در امور ترویج و تحکیم فرهنگ ایشار و جهاد و ساماندهی امور ایشارگران به صورت هم‌زمان بر ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران تأکید کرده و خواهان اجرای کامل و هم‌زمان آن شده‌اند.

- موانع فرهنگی

- تهاجم فرهنگی

یکی از موانع فرهنگی در تحقق پیشرفت سیاسی تهاجم فرهنگی است، تهاجم فرهنگی به یک مجموعه سیاسی یا اقتصادی برای اجرای مقاصد خاص خود و اسیر کردن یک ملت و هجوم به بنیان‌های فرهنگی آن ملت اطلاق می‌شود.^۴ تهاجم فرهنگی مثل خودکار فرهنگی، یک کار آرام و بی سروصداست که در بلندمدت اثر خود را می‌گذارد.^۵ هدف تهاجم فرهنگی القا و تزریق شعار «تو نمی‌توانی و باید دنباله‌رو غرب باشی» است، آیت‌الله خامنه‌ای یکی از برنامه اصلی تهاجم فرهنگی را «سیاست اندلسی» دانسته است.

«روزگاری مسلمانان در جنوب اروپا و در اسپانیا تا جنوب فرانسه، کشوری اسلامی به وجود آوردند. این کشور مهد تمدن شد و علم در اروپا از همان تمدن اندلسی قرون اولیه‌ی اسلام شکوفا گردید. اروپایی‌ها وقتی خواستند اندلس را از مسلمانان پس بگیرند، اقدامی بلندمدت کردند. آن‌ها به فاسد کردن جوانان پرداختند یکی از کارها این بود که تاکستان‌هایی را وقف کردند تا شراب آن‌ها را به طور مجانی در اختیار جوانان قرار دهند! جوانان را به سمت زنان و دختران خود سوق دادند تا آن‌ها را به شهوات آلوده کنند در نتیجه تمدن اسلامی در اندلس از هم فروپاشید.»

رتال جامع علوم انسانی

۱ ۳۰/۰۲/۱۳۹۳

۲ ۱۸/۰۱/۱۳۹۳

۳ ۲۹/۱۱/۱۳۹۲

۴ ۱۰/۰۲/۱۳۹۲

۵ ۲۹/۱۱/۱۳۸۹

۶ سخنرانی رهبر معظم انقلاب اسلامی در تاریخ ۲۱/۵/۱۳۷۱.

۷ سخنرانی رهبر معظم انقلاب اسلامی در تاریخ ۲۱/۵/۱۳۷۱.

۸ آیت‌الله خامنه‌ای، سخنرانی در دیدار با اساتید و معلمان و دانشجویان استان همدان، ۱۳۸۳/۴/۱۷.

۹ دیدار با جوانان و دانشجویان سیستان ۱۳۸۱/۱۲/۶.

- رشد بی‌اخلاقی در جامعه

یکی از موانع فرهنگی پیشرفت سیاسی رشد بی‌اخلاقی در جامعه است، آیت‌الله خامنه‌ای خواستار ترسیم چهره‌ی فرهنگی کشور منطبق با فضیلت‌های اخلاق اسلامی بوده است؛ آیت‌الله خامنه‌ای در آسیب‌شناسی عدم پیشرفت سیاسی عدم پیشرفت اخلاقی و تزکیه‌ی اخلاقی به موازات پیشرفت علم را مورد توجه قرار داده است. برای شکل‌گیری یک جامعه اخلاقی باید فضای برادری، مهربانی، حسن ظن ایجاد گردد، فضای سوءظن و بدگمانی مخرب است. یکی از عادت‌های غلط در جامعه، روزنامه و رسانه و دستگاه‌های گوناگون ارتباطی متهم کردن یکدیگر است، زیرا سبب تاریک شدن دل می‌شود.^۳

آیت‌الله خامنه‌ای در باب احکام اخلاقی وظیفه‌گرا بوده و به نتیجه و فضیلت توجه جدی دارند؛ وظیفه‌گرایی در اندیشه اخلاقی ایشان جدای از نتیجه‌گرایی و فضیلت‌گرایی نیست؛ زیرا حسن و قبح به مثابه بنیان اخلاق و سعادت به مثابه غایت اخلاق است. رسیدن به سعادت یا نتیجه مطلوب و تربیت انسان فضیلت‌مند از طریق عمل به وظایفی که عقل و شرع برای انسان مشخص نموده تحقق پیدا می‌کند، از این رو، فطرت، دین و عقل آدمی را برای رسیدن به سرمنزل مقصود رهنمون می‌نماید. در حوزه اخلاق علاوه بر پذیرش حسن و قبح عقلی شأن گزاره‌های اخلاقی مانند گزاره‌های خبری شأن کاشفیت و احکام اخلاقی مطلق و غیر نسبی است و عقل در تشخیص درستی و نادرستی عمل نیازمند به شرع است.

- زمان‌بر بودن دستیابی به اهداف بلند

یکی از موانع فرهنگی عدم پیشرفت سیاسی در کشور زمان‌بر بودن پدیده‌های فرهنگی و انسانی است، آیت‌الله خامنه‌ای بزرگ‌ترین تحول در ایران را انقلاب اسلامی دانسته و معتقد است انقلاب صرفاً شورش کردن، به خیابان ریختن و جنجال کردن نیست. انقلاب به معنای تغییر بنیادین همه‌ی نهادهای اصلی زندگی جامعه است، این مسئله به تدریج و در طول زمان با تلاش و مجاهدت دائمی همه افراد انجام می‌گیرد؛ مشروط بر اینکه روح و خواست و ضرورت انقلاب در

^۱ ۲۹/۰۳/۳۸۵

^۲ خطبه‌های نماز جمعه تهران + ترجمه خطبه عربی ۱۴/۱۱/۳۹۰

^۳ خطبه‌های نماز عید سعید فطر ۲۹/۰۶/۳۸۸

مردم باقی بمانند.

تقلید و انفعال در برابر تمدن غربی

یکی از موانع فرهنگی پیشرفت سیاسی تقلید و انفعال در برابر تمدن غربی است، تمدن غرب در دو سده گذشته از برتری علمی و نظامی خود استفاده و برای سایر جوامع الگو پردازی کرده و موجب شده است که از ظرفیت داخلی استفاده نشود، هرچند برخی از کشورها مقلد غرب و سازندگان تمدن مادی بوده و پیشرفت‌های صوری و سطحی هم داشته‌اند اما آنان مقلد و تمدن ساز نبوده و بی‌ریشه و آسیب‌پذیرند. در سال‌های قبل از انقلاب، سردمداران کشور با تقلید بی‌چون و چرا از غرب، عملاً مانع از هرگونه خلاقیت، ابتکار و خودباوری شدند و دنیای صنعتی غرب نیز با نگاه جهانگشایی و استعمارگرانه بر کشور مسلط شد و ملت ایران را از حرکت طبیعی خود در مسیر شکوفایی و پیشرفت علمی بازداشتند و ایرانی با استعداد به دنباله‌رو بی‌اراده‌ی غرب تبدیل شد.^۱

بعد از انقلاب اسلامی تأکید بر الگوهای داخلی مورد توجه مسئولان قرار گرفت اما همچنان گفتمان حاکم توسعه و پیشرفت تأکید بر الگوی غربی بود. دست‌یابی به توسعه، رشد و پیشرفت علم و میدان رقابت و آزاداندیشی و ... مورد توجه مسئولان و مردم بود، اما راه آن را در تقلید مطلق از الگوهای غرب جستجو می‌کردند، این گفتمان معتقد بود همان راهی را که دول غربی رفتند ایران نیز باید نیز طی کند، هرچند نگاه این افراد به کشورهای نظیر انگلیس، فرانسه و آلمان نبود بلکه الگوی خود را کره‌ی جنوبی می‌دیدند و عمل به سیاست‌های بانک جهانی، سیاست تعدیل، سیاست‌های مربوط به بعضی از معاهدات بین‌المللی یا کنوانسیون‌ها^۲ بر عدم پیشرفت واقعی سایه افکند؛ اما امروز نقشه‌ی پیشرفت غربی کشور در ذهن و فکر مسئولان و به صورت یک گفتمان عمومی در ذهن نخبگان و فرزندان، رد و بر اشتباه بودن آن تأکید شده است.^۳

^۱ ۱۵/۱۱/۱۳۸۱

^۲ بیانات در جمع زائران و مجاوران حرم رضوی در مشهد مقدس (۱/۱/۱۳۹۷)

^۳ بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی ۲۳/۰۷/۱۳۹۱

^۴ دیدار مهندسان و محققان فنی و صنعتی با رهبر انقلاب ۰۵/۱۲/۱۳۸۳

^۵ بیانات در دیدار استادان و دانشجویان کردستان ۲۷/۰۲/۱۳۸۸

^۶ بیانات در جمع زائران و مجاوران حرم رضوی در مشهد مقدس (۱/۱/۱۳۹۷)

^۷ بیانات در جمع زائران و مجاوران حرم رضوی در مشهد مقدس (۱/۱/۱۳۹۷)

^۸ بیانات در دیدار اساتید و دانشجویان دانشگاه‌های شیراز ۱۴/۰۲/۱۳۸۷

- فقدان انسجام و عدم آگاهی مطلوب در نظام اجتماعی

یکی از موانع فرهنگی اثرگذار بر پیشرفت سیاسی در ایران عدم توجه به انسجام و عدم آگاهی مطلوب در نظام اجتماعی است، همبستگی و انسجام اجتماعی مفهومی فرهنگی است که به مبارزه با تخیل‌گرایی و برداشت‌های غیرعملی پرداخته است (توحید فام، ۱۳۷۹: ۴۸). هر یک از عناصر تشکیل‌دهنده نظام اجتماعی در بقا، تداوم و انسجام ساخت آن سهم و مشارکتی جدی داشته باشند (دوورژه، ۱۳۶۷: ۲۵۴). انسجام برای پیشرفت سیاسی باید در همه ساختارهای یک واحد سیاسی، اعم از فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، نظامی، اجتماعی و علمی ایجاد شود؛ زیرا عدم سنخیت عناصر این ساختارها، زمینه عدم پیشرفت را فراهم می‌کند. انسجامی که در جهت قوام بخشیدن به درون باشد، آماده‌سازی داخلی و افزایش قوای درونی در مقابل هجوم خارجی را موجب می‌شود (سریع‌القلم، ۱۳۷۳: ۱۰۳). هر نظام اجتماعی جهت حفظ، تداوم و استمرار باید به حفظ انسجام و همبستگی اجتماعی بپردازد، حضور جدی نهادهایی همچون مذهب، فرهنگ و خانواده در حفظ نظام ارزشی جامعه باید مورد توجه قرار گیرد (بشیریه، ۱۳۸۷: ۸۶).

عدم فهم مسئولان، نخبگان و قشرهایی اثرگذار در شناخت مشکلات مردم، عدم فهم درست مسائل کشور، انقلاب، نشناختن محیط، عدم تشخیص دوست و دشمن و جبهه‌بندی‌ها از عناصر مهم عدم پیشرفت در کشور است، وقتی محیط را نشناختیم، احتمال خطا و اشتباه برایمان زیاد است؛ وقتی که جنگاور و رزم‌آور ندانست کجا قرار دارد، دشمن کجا است، دوست کجا است، ممکن است سر اسلحه‌اش را به طرف دوست بگیرد، به خیال اینکه دارد به دشمن شلیک می‌کند؛ محیط را باید شناخت، جبهه‌بندی‌ها را باید دید، باید شناخت.^۱

- موانع سیاسی پیشرفت سیاسی

- ترویج اندیشه جدایی دین از سیاست

از موانع اثرگذار در تحقق پیشرفت سیاسی ترویج اندیشه جدایی دین از سیاست است، اسلام غیرسیاسی برگرفته از آموزه‌های مسیحیت در دوران رنسانس برنامه عملی استعمار در کشورهای مسلمان بوده است (رفیع‌پور، ۱۳۹۸: ۳۲۱). در ادبیات توسعه و پیشرفت مذهب به‌عنوان

^۱ آیت‌الله خامنه‌ای، سخنرانی در دیدار با مردم زنجان، ۱۳۸۲/۷/۲۱

^۲ بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در دیدار رضائی دانشجویان رمضان ۹۷

^۳ دیدار دانشجویان، ۰۸/۰۳/۳۹۷

یکی از عوامل تأثیرگذار در همبستگی اجتماعی مورد تأکید (بشیریه، ۱۳۸۷: ۲۲۴) و منجر به وحدت اجتماعی و حل مشکلات اجتماعی است. مذهب از طریق ایجاد گرایش‌های ذهنی وضع روانی مساعدی درراه توسعه ایجاد می‌کند (گی‌روشه، ۱۳۸۴: ۷۹). بی‌شک وحدت بین دین و حکومت عامل پیشرفت جوامع در طول تاریخ بوده است، از بین بردن مذهب در ایران نوعی خودکشی اجتماعی است (رفیع پور، ۱۳۹۸: ۳۴۳).

بعد از انقلاب اسلامی ایران نظام سیاسی مبتنی بر ولایت فقیه سبب شده است که هدایت جامعه به‌سوی یک جامعه معطوف به خداوند و محفوظ نگاه‌داشتن جامعه از گرایش به‌سوی بی‌خدایی و یا سکولاریسم است، مهم‌ترین امتیازی که مدل ولایت فقیه می‌تواند در شرایط ایران داشته باشد، پیوند نظام سیاسی و اجتماعی است، دین به‌عنوان نقش اپوزسیون و نیروی سیاسی مخالف تبدیل به مرکز هویت‌دهنده و پیونددهنده انسجام اجتماعی تبدیل شده و نظام سیاسی و اجتماعی دنیروی تقویت‌کننده یکدیگر در جهت ساختن کشور تبدیل شوند (رفیع پور، ۱۳۹۸: ۶۶۵).

اسلام سیاسی سرمنشأ تحرک مردمی است. راز دشمنی قدرت‌های مستکبر عالم را با علمای دین، علمای سیاسی به خاطر مخالفت آنان با استکبار است، اسلام سیاسی به دنبال ارزش‌های جدید و ایجاد جامعه‌ی اسلامی و تمدن اسلامی است تا ورود استعمار به ایران و مقابله نیروهای اجتماعی به رهبری رهبران دینی، استعمار به این نتیجه رسید که باید دین و سیاست از ایران جدا شود، زیرا در اغلب قضایای مهمی که در طول ۱۵۰ سال اخیر واقع شده حضور یک مرجع و عالم دینی شجاع، مبارز و سیاست شناس در میان بوده است.^۱ آیت‌الله خامنه‌ای بحث جدایی دین از سیاست را از اهداف مهم دشمن دانسته است در دوران استعمار به همه باورانده بودند که دین باید در محیط سیاست، در محیط زندگی و در نظام اجتماعی دخالت نکند؛ در حال حاضر نیز آمریکا دشمن واقعی خود را تروریسم یا مسلمانان ندانسته بلکه اسلام‌گرایی پایبند به اسلام، حاکمیت اسلام و تمدن اسلامی را دشمن خود می‌داند.^۲

^۱ دیدار با مردم قم ۱۴۰۰/۱۰/۱۹

^۲ بیانات در دیدار اعضای مجمع نمایندگان طلاب و فضایی حوزه علمیه قم ۱۳۹۴/۱۲/۲۵

^۳ بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان ۲۰/۰۴/۱۳۹۴

^۴ دیدار با مردم قم ۱۴۰۰/۱۰/۱۹

^۵ بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم رضوی ۱۳۹۵/۰۱/۰۱

^۶ بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی (۱۳۹۴/۱۰/۰۸)

- عدم مسئولیت‌پذیری مسئولان

یکی از مسائل مهم و مورد تأکید در عدم پیشرفت سیاسی عدم مسئولیت‌پذیری مسئولان است، آیت‌الله خامنه‌ای بر این مسئله تأکید بسیار دارند و معتقدند باید همه مسئولان مسئولیت‌پذیر باشند، این جور نباشد که اگر یکجا یک نقصی پیدا شد، مجلس بگوید تقصیر دولت است، دولت بگوید تقصیر مجلس است، آن یکی بگوید تقصیر قوه قضائیه است؛ نه حدود مشخص است. قانون اساسی خطوط را مشخص کرده است. وظائف همه معلوم است. رهبری مسئولیت دارد، دولت مسئولیت دارد، مجلس مسئولیت دارد، قوه قضائیه مسئولیت دارد، نیروهای نظامی مسئولیت دارند، دستگاه‌های اجرائی هر کدام مسئولیت‌هایی دارند؛ به گردن هم نیندازیم. اشکالی به وجود می‌آید، متوجه رهبری است؛ رهبری متواضعانه قبول کند که این اشکال متوجه اوست و سعی کند آن را برطرف کند. این یکی از اساسی‌ترین کارهاست.^۱

- جناح‌بندی‌های کاذب

یکی از عوامل مهم و اثرگذار در پیشرفت سیاسی وجود جناح‌بندی‌های کاذب است، جناح‌بندی، قبیله‌گرایی و جناح‌زدگی از آسیب‌های جدی در فرایند دستیابی به پیشرفت سیاسی است، جناح‌زدگی به معنای آن است که این کار را جناح شما انجام دهد خوب است، اگر جناح مقابل شما به انجام دهد بد است، برای دستیابی به پیشرفت باید این اقدام کنار گذاشته شود. باید توجه داشته باشید کار اگر مدیریت در دست شما است و دشمن کار خوب انجام داد آن کار خوب را باید ترویج و دنبال بکنید.^۲

- موانع بین‌المللی پیشرفت سیاسی

یکی از موانع عدم دستیابی به پیشرفت سیاسی ساختار نظام بین‌الملل و بی‌ثباتی ژئوپلیتیک در منطقه آسیای غربی است، آیت‌الله خامنه‌ای در تبیین مانع خارجی پیشرفت و عقب‌ماندگی ایران در طول این دو دهه سال گذشته بر نظام‌های استبدادی و ایسته تأکید کرده است، حکومت‌های ظالم و دیکتاتور دیگران را برای رسیدن به مقاصد خود استخدام و استثمار کرده^۳ و جهان را به سلطه‌گر و

^۱ بیانات خطبه عربی

^۲ بیانات در جمع زائران و مجاوران حرم رضوی در مشهد مقدس (۱/۱/۱۳۹۷)

^۳ بیانات در دیدار زائرین و مجاورین حرم مطهر رضوی ۱۵/۰۱/۳۷۱

سلطه‌پذیر تقسیم او در حوزه‌های گوناگونی نظیر اقتصاد، سیاست و فرهنگ کار کرده است.^۱ این بی‌ثباتی ژئوپلیتیک به علت موقعیت راهبردی در حلقه اتصال سه قاره کهن آسیا، اروپا و آفریقا است (توحید فام، ۱۳۷۹: ۱۶۸)، هجوم اقوام و کشورهای متخاصم و استعمارگر به ایران در طول تاریخ منجر به بی‌ثباتی ساختارهای فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و روانی شده است (فولر، ۱۲۰: ۱۳۷۳). در یک سده گذشته با وجود رشد پدیده استعمار و شکل‌گیری نظم‌بندی‌های جدید ایران بیش‌ازپیش تحت تأثیر تحولات جهانی قرار گرفت، این نظم جهانی بعد از جنگ دوم جهانی به تقسیم جهان به دو بلوک شرق و غرب مبتنی بر نوعی نظامی‌گری، جنگ روانی و تبلیغاتی ایجاد شد (Morgenta, 1973: 80). بلوک غرب به رهبری آمریکا هم‌پیمان و حامی اصلی رژیم پهلوی که شعار دموکراسی، حقوق بین‌الملل و جلوگیری از تجاوز به یکدیگر (Falson, 1967: 9)، امنیت و آزادی مردم (Humanities, 1990: 87) سر می‌داد، خواهان نوعی دموکراسی اجتماعی بر پایه توسعه و رشد جنبش‌های اجتماعی و نهادهای اجتماعی همراه با آزادی بیان (Lanine, 1978: 194) و حفاظت از حقوق بشر بود (Gigorg, 1976: 233)؛ اما در عمل بلوک غرب جز فشارهای رسانه‌ای، اقدامی برای اصلاح وضعیت سیاسی رژیم پهلوی در ایران انجام نداد.

آمریکا تلاش داشت تا ایده‌های خود را در قالب مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منعکس سازند، این امر بخشی از رفتار سیاست امنیتی و اهداف استراتژیک آمریکا محسوب می‌گردید (متقی، ۱۳۹۳: ۱۰۷)، ثبات هژمونی آمریکا در عرصه اقتصاد بین‌الملل پس از جنگ جهانی دوم و در قالب سیستم برتون وودز آغاز شد و بعد از آن رونق گرفت در این ثبات به نقش قابلیت‌های اقتصادی خود در قوام و ثبات هژمونی در آسیای غربی توجه ویژه داشت (قنبرلو، ۲۰: ۱۳۸۹). آمریکا بعد از جنگ سرد خواستار تغییر در ساختار سیاسی خاورمیانه بر اساس صورت‌بندی‌هایی از قدرت، امنیت، پیروی از ضرورت‌ها و نیازهای امنیتی، منافع حیاتی، سرمایه استراتژیک (جعفری، ۱۳۸۹: ۲۲۰) امنیت اسرائیل (متقی، ۱۳۹۳: ۹۵)، تقویت اسرائیل و موازنه قدرت

^۱ آیت‌الله خامنه‌ای، سخنرانی در دیدار با مردم اراک ۱۳۷۹/۸/۲۴

^۲ آیت‌الله خامنه‌ای، سخنرانی، درد دیدار هیئت‌رئیس نمایندگان مجلس شورای اسلامی ۱۳۸۱/۳/۷

3 Hegemonic Stability

4 Betton Woods

به نفع آن (مارک، ۲۰۰۲) بر اساس دو محور اصلی میراث تاریخی، ارزش‌ها و فرهنگ مشترک، به دنبال طرح‌ریزی برنامه بوده است (متقی، ۱۳۹۳: ۹۵). آمریکا در پی ایجاد گفتمانی بوده که کل منطقه را به خود وابسته سازد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۸/۱۲) و بتواند تا خاورمیانه جدید را به وجود آورد، آمریکا هر گروه، کشور یا ساختاری را که هدفش مبارزه بانظم حاکم و ارزش‌های منسوب به این نظم باشد را مورد هدف حمله خود قرار داده است (مصطفی‌نژاد، ۱۳۸۶: ۳۵).

این نظم جهانی مبتنی بر سلطه به برخورد با جنبش‌ها و نظام‌های انقلابی تحول‌خواه پرداخته و مانع پیشرفت آنان شده است، ایجاد ناامنی، بحران‌های منطقه‌ای، تغذیه و تحریک نیروهای تکفیری و تروریستی و کشاندن آنان به داخل خاک کشورها، زمینه‌های بروز جنگ مذهبی و نهایتاً حضور نظامی در این کشورها از برنامه نظام سلطه بوده است.^۲ وجود یک کشور مستقل در منطقه به نفع قدرت‌های بزرگ نیست و آنان تمایل دارند کشورهای منطقه به آنان وابسته باشند؛ بزرگ‌ترین مخالف نظم هژمونتیک آمریکا در آسیای غربی ایران است، آمریکا عدم موفقیت خود در سوریه، افغانستان، عراق را جمهوری اسلامی ایران می‌داند.^۳ اگر ایران اسلامی از عدالت اجتماعی و سایر ارزش‌های اسلامی برخوردار شود انقلاب اسلامی به همه‌ی کشورهای اسلامی صادر خواهد شد و الگوی دیگران قرار خواهد گرفت^۴ و نظم جهانی سلطه‌گر با چالش‌های بی‌شماری مواجه خواهد شد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

ایران در طول دو سده گذشته با مسئله مهم و جدی تحت عنوان عدم پیشرفت و توسعه مواجه بوده است، در طول این مدت اندیشمندان و نظام‌های سیاسی گوناگون سعی داشتند با توجه به مبانی فکری و اهداف خود به آن پاسخ دهند، بعد از انقلاب اسلامی و استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی دست‌یابی به نظریه پیشرفت سیاسی موردتوجه رهبران انقلاب اسلامی

1 mark

۲ در دیدار بابا جمع کثیری از دانشگاهیان و طلاب حوزه‌های علمیه ۱۳۶۸/۹/۲۹

۳ دیدار با مسئولان قضایی ۱۳۹۳/۰۴/۰۱

۴ بیانات در دیدار استادان و دانشجویان کردستان ۱۳۸۸/۰۲/۲۷

۵ بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم رضوی ۱۳۹۵/۰۱/۰۱

۶ ۱۸/۰۴/۱۳۶۸

به‌خصوص آیت‌الله خامنه‌ای بوده است، آیت‌الله خامنه‌ای با توجه به توجه به مبانی فکری و اهداف انقلاب اسلامی به تبیین نظریه پیشرفت سیاسی در ایران پرداخته است. نظریه پیشرفت سیاسی بر اساس دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای مبتنی بر مبانی فلسفی است که در شرایط سیاسی و اجتماعی قوام می‌یابد، نظریه پیشرفت سیاسی شامل مؤلفه‌هایی نظیر پاسخگویی و نظارت، عدالت محوری، شایسته‌سالاری، آزادی‌های سیاسی و اجتماعی و اعتقادی، معنویت و اخلاق محوری، جامعه تحول‌خواه وجود احزاب و سازمان غیردولتی و نظام سیاسی کارآمد باهدف دستیابی به حیات طیبه است. این پژوهش سعی داشته است به‌وسیله روش گزند تئوری به یکی از مسائل مهم و اثرگذار نظریه پیشرفت سیاسی یعنی موانع آن پاسخ دهد، یافته تحقیق نشان می‌دهد: موانع تحقق پیشرفت سیاسی شامل موانع درونی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و بین‌المللی است.

بر اساس دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای موانع درونی شامل عوامل نفسانی همچون تنبلی، خلیقات فاسد، دروغ‌گویی و... است، خاستگاه رفتارهای انسانی نفس انسان است، آیت‌الله خامنه‌ای انسان را موجودی ذواب‌عادت؛ اشرف مخلوقات، دارای استعدادی بی‌شمار، موردتکریم الهی دانسته است که عقل انسانی به‌تنهایی توان سعادت انسان را ندارد بلکه باید نیروی فوق بشری و الهی در هدایت انسان نقش‌آفرینی کند، انسان می‌تواند با مجاهدت بر ضعف‌های خودش فائق آید اما اگر سرشت پاک انسانی در معرض آسیب و سقوط، انحراف قرار گیرد دچار سقوط می‌گردد... یکی از دیگر موانع پیشرفت سیاسی موانع اجتماعی و مسائلی نظیر نابرابری اجتماعی، عدم هم‌زمانی پیشرفت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و... است، آیت‌الله خامنه در تبیین موانع اجتماعی بی‌عدالتی را بزرگ‌ترین علت ناکامی برنامه‌های بعد از انقلاب دانسته و معتقد است اگر جامعه به رشد علمی، صنعتی و... دست پیدا کند اما به عدالت اجتماعی دست نیابد، این امر منطبق با امر اسلام و اهداف انقلاب نبوده و ابتر است، در واقع فرایند پیشرفت فرایندی چندبعدی است و منحصر به یک حوزه خاص نمی‌شود. آیت‌الله خامنه‌ای بر هم‌زمانی پیشرفت در ابعاد مختلف تأکید کرده‌اند و در ابلاغ اکثر سیاست‌های کلی به‌خصوص برنامه پنجم توسعه، سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری، سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه و... تأکید کرده و خواهان اجرای کامل و هم‌زمان آن شده‌اند. موانع فرهنگی پیشرفت سیاسی شامل موانعی همچون تهاجم فرهنگی، رشد بی‌اخلاقی در جامعه، زمان‌بر بودن دستیابی به اهداف، تقلید و انفعال در برابر غرب، فقدان انسجام و عدم آگاهی نسبت به تحولات اطراف اشاره کرد، تهاجم فرهنگی به یک مجموعه سیاسی یا اقتصادی برای

اجرای مقاصد خاص خود و اسیر کردن یک ملت و هجوم به بنیان‌های فرهنگی آن ملت اطلاق می‌شود. هدف تهاجم فرهنگی القا و تزریق شعار تو نمی‌توانی و باید دنباله‌رو غرب باشی است، آیت‌الله خامنه‌ای یکی از برنامه اصلی تهاجم فرهنگی را سیاست اندلسی دانسته است. آیت‌الله خامنه‌ای خواستار ترسیم چهره‌ی فرهنگی کشور منطبق بافضیلت‌های اخلاق اسلامی بوده و بر تزکیه‌ی اخلاقی به‌موازات پیشرفت علم تأکید کرده است، برای شکل‌گیری یک جامعه اخلاقی باید فضای برادری، مهربانی، حسن ظن ایجاد گردد. یکی از موانع فرهنگی پیشرفت سیاسی تقلید و انفعال در برابر تمدن غربی است، تمدن غرب از برتری علمی و نظامی خود استفاده و برای سایر جوامع سلطه پیدا کرده است، هرچند برخی از کشورها مقلد غرب و سازندگان تمدن مادی بوده و پیشرفت‌های صوری و سطحی هم داشته‌اند اما آنان مقلد و تمدن ساز نبوده و بی‌ریشه و آسیب پذیرند؛ و از هرگونه خلاقیت، ابتکار و خودباوری دور هستند. آیت‌الله خامنه‌ای بحث جدایی دین از سیاست را از اهداف مهم دشمن دانسته است در دوران استعمار به همه باورانده بودند که دین باید در محیط سیاست، در محیط زندگی و در نظام اجتماعی دخالت نکند، آمریکا به دنبال نظم منطقه خاص خود در غرب آسیا است، تنها ایران در منطقه است که مخالف سیاست‌های آمریکا است و به‌این‌علت آمریکا به دنبال مقابله با جمهوری اسلامی است.

- پیشنهادات

- ضرورت تبیین نظریه پیشرفت سیاسی و عدم کار آبی نظریه توسعه سیاسی برای نخبگان، مسئولان و آحاد مردم؛
- نقش نظام ولایت‌فقیه در چارچوب اسلام سیاسی در جهت پیشرفت سیاسی به‌خوبی برای نخبگان، مسئولان و آحاد مردم تبیین گردد؛
- برای دستیابی به پیشرفت سیاسی باید انسجام اجتماعی تقویت گردد؛
- برای مقابله با تهاجم فرهنگی باید مدیریت فرهنگ در جامعه به‌صورت پویا و مانا موردتوجه قرار گیرد؛
- پیشرفت سیاسی در جامعه حاصل هم‌زمانی پیشرفت در سایر حوزه است و این کار باید با جدیت موردتوجه قرار گیرد؛
- متصدیان امور باید همت خود را برای ایجاد یک جامعه اخلاق محور به‌کارگیرند؛
- رفع بی‌عدالتی و نابرابری‌های اجتماعی به‌عنوان موانع پیشرفت سیاسی باید موردتوجه

مسئولان قرار گیرد؛

- باید از سیاست زدگی و عدم مسئولیت‌پذیری در نظام سیاسی دوری کرد؛
- در جهت دستیابی به پیشرفت سیاسی باید نظم منطقه بر اساس مشارکت همه کشورها ایجاد گردد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

منابع

- آزاد ارمکی، تقی (۱۳۷۶). نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران، سروش.
- اسماعیلی، محمد (۱۳۹۸). اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی
- اشتراوس، آن سلم و جولیت کورین (۱۳۸۵). اصول روش تحقیق کیفی: نظریه مبنایی، رویه‌ها و شیوه‌ها، ترجمه بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- برگر پیترو و لوکمان توماس (۱۳۸۷). ترجمه فریبرز مجیدی ساخت اجتماعی واقعیت رساله‌ای در جامعه‌شناسی شناخت، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- بشیری، حسین (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی سیاسی، تهران: نشر نی.
- پوریا، پیروز (۱۳۷۹). موانع توسعه در ایران، برخی عوامل تاریخی، اطلاعات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۴۹
- تودارو، مایکل (۱۳۷۸). توسعه اقتصادی در جهان سوم، غلامعلی فرجادی، تهران، انتشارات بازتاب، اول، جعفری، علی اکبر (۱۳۸۹). منافع استراتژیک مشترک و اتحاد آمریکا - اسرائیل، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- دلیر پور، پرویز (۱۳۹۰). نوسازی و دگرگونی سیاسی، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۹۸). دریغ اگر ایران ویران شود، تهران.
- سریع القلم، محمد (۱۳۷۳). نظریه انسجام درونی، نامه فرهنگ، ۱۳.
- سریع القلم، محمود (۱۳۷۱). توسعه جهان سوم و نظام بین الملل، تهران: نشر سفیر، ج ۲.
- سریع القلم، محمود (۱۳۸۶). عقلانیت و آینده توسعه یافتگی در ایران، تهران: مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه.
- فارابی، ابونصر (۱۹۹۵). آراء اهل المدینه الفاضله، بیروت: دارمکتبه الهلال.
- فراست خواه، مسعود (۱۳۹۸). روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی با تأکید بر نظریه بر پایه تهران: انتشارات آگاه.
- فردریک م. بارنارد (۱۳۷۳). نظریه‌های فرهنگی و تمدن در عصر جدید، ترجمه محمد سعید حنایی کاشانی، نامه فرهنگ، ۱۴ و ۱۵.
- فلیک، آوه (۱۳۸۲). درآمدی بر تحقیق کیفی مترجم: هدی جلیلی، چاپ پنجم، تهران: نشر نی.
- گراهام فولر (۱۳۷۳). قبله عالم، ژئوپستیک ایران، ترجمه، عباس مخبر، تهران: نشر مرکز، ج ۱.
- گی روشه (۱۳۸۴). تغییرات اجتماعی، ترجمه دکتر منصور وثوقی، تهران، انتشارات نی
- متقی، ابراهیم (۱۳۹۴). خاورمیانه، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- محدث نوری (۱۴۰۸ ق). مستدرک الوسائل، قم، مؤسسه آل‌البیت، الاولى، ج ۵.
- محمدرضا، جعفری (۱۳۷۷). فرهنگ نشر نو، تهران، تنویر، ج ۱.
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۷۲). آموزش عقاید، تهران: نشر سازمان تبلیغات اسلامی، نهم.

موريس دوورژه (۱۳۶۷). جامعه‌شناسی سیاسی، ترجمه ابوالفضل قاضی، تهران: دانشگاه تهران
هفته، بزورن (۱۳۸۸). تئوری توسعه و سه جهان. ترجمه احمد موثقی. تهران: نشر قومس
هوراث، دیوید (۱۳۷۷). نظریه گفتمان. ترجمه سید علی اصغر سلطانی، علوم سیاسی، (۲)، ۱۵۶-۱۸۳.

www.khamenei.ir

Agyeman Julian, Bullard Robert D. and Evans Bob (2003). "Just Sustainabilities
Development in an Unequal World", Earthscan Publition Ltd, UK and USA.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی